

ערב יום הכיפורים התשע"א

בס"ד

"לפני ה' תטהרו"

ליום כיפור (ע"פ שעור של הרב תמיר גרנות)

על פי דברי רבי בברייתא, כפרת יום הכיפורים מספיקה בעצמה, ואינה צריכה את הצטרפותם של תנאים נוספים, למעט מקרים קיצוניים, ובכל אופן: **יום הכיפורים מכפר ללא תשובה.**

הגמ' בתשובתה מנסה לדחוק את המשנה כרבי, אף שמהמשך המשנה נראה לכאורה ברור שיש כאן מחלוקת: המשנה אומרת שעל העברות החמורות תשובה תולה ויום כיפור מכפר, והרי לפי רבי אין צורך בתשובה כלל, ואם כן אין לומר שתשובה תולה, אלא יש לומר כי יום הכיפורים מכפר, ותו לא מידי.

לגופו של עניין, עמדתו של רבי נראית תמוהה: האם אמנם תיתכן כפרה ללא תשובה כלל? האם לעמדה כזו יש מקור בתורה?

נחזור לשיטת רבי בהמשך, ועתה נשפיל עינינו לסיפא של המשנה.

ר' עקיבא מוסר את דבריו המפורסמים על שמחת ישראל בטהרתם לפני ה', ודורש את הפסוק "מקווה ישראל ה'" כאילו הקב"ה הוא מקווה הטהרה שלנו.

לפי פשוטו של מקרא פירוש המילה "מקווה" היא "תקוות", דהיינו שה' הוא תקוות ישראל;

פירוש המילה "מקווה" (ללא סמיכות²) כמקום טבילה וטהרה הוא לשון חכמים, ולא לשון המקרא.

על רבי עקיבא יש לשאול מספר שאלות:

- האם דברי ר' עקיבא הם דברי אגדה חביבים בלבד על שמחת התשובה, או שהם כוללים תוכן הלכתי-מעשי?
- מה רצה, והאם רצה ר"ע להוסיף על דברי חבריו במשנה, ביחס לתנאי הכפרה?
- האם יש בדבריו כוונה לתאר באופן שונה מחבריו במשנה את תהליך התשובה עצמו?
- ולבסוף: מדוע הוא נוקט דימוי כל כך חריף כדי לתאר את תופעת התשובה, כאילו הקב"ה הוא מקווה שטובלים בו ונטהרים?

דומני שיש להשיב בחיוב על רוב השאלות הללו.

א. תשובה ויום הכיפורים במשנה

שיטת המשנה בכפרת יום הכיפורים במשנה האחרונה ביומא נאמר:

1. מסכת יומא פה:

משנה: חטאת ואשם ודאי - מכפרין.

מיתה ויום הכיפורים - מכפרין עם התשובה.

תשובה מכפרת על עבירות קלות, על עשה ועל לא תעשה, ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יום הכיפורים ויכפר.

האומר 'אחטא ואשוב', אחטא ואשוב' - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, 'אחטא ויום הכיפורים מכפר' - אין יום הכיפורים מכפר.

עבירות שבין אדם למקום - יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חברו.

דרש רבי אלעזר בן עזריה: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" (ויקרא ט"ז, ל'); עבירות שבין אדם למקום - יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו - אין יום הכיפורים מכפר, עד שירצה את חברו.

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, מי מטהר אתכם - אביכם שבשמים, שנאמר "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" (יחזקאל ל"ו, כ"ה). ואומר מקווה ישראל ה' (ירמיהו י"ז, י"ג); מה מקווה מטהר את הטמאים - אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

המשנה שלפנינו עוסקת במה שקרוי בחז"ל "חילוקי כפרה", כלומר בתיאור התנאים לכפרה.

מדברי התנא קמא של המשנה עולה שכל כפרה צריכה תשובה, אלא שבמקרים רבים התשובה אינה מספקת, ובכל אופן - **ללא תשובה אין כפרה.**

ולכאורה, הדברים ברורים: איך ייתכן שהחטא יימתק, אם אדם לא עזבו עזיבה מוחלטת עד כדי כך שלא ישוב ויחטא?

שיטות רבי ורבי עקיבא

אלא, שמספר תנאים חלוקים על הנחה סתמית זו של המשנה, שאין כפרה ללא תשובה.

בולטת במיוחד שיטת רבי, בה דנה הגמ':

נמצא: נימא דלא כרבי. דתניא, רבי אומר: על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה, יום הכיפורים

מכפר, חוץ מפורק עול¹ ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר, שאם עשה תשובה - יום הכיפורים מכפר, ואם לא עשה תשובה

- אין יום הכיפורים מכפר. אפילו תימא רבי, תשובה בעיא יום הכיפורים, יום הכיפורים לא בעיא תשובה.

ב. הקרבת המיוחדים - פר הכהן משל עצמו ושני השעירים.

אמנם יש עוד שני אילים לעולה, אחד משלו ואחד משל כלל ישראל, אך אלה נעשים על המזבח החיצון, לאחר סיום סדר העבודה ובבגדים הרגילים, כבשאר ימות השנה, כך שהם אינם חלק אינטגרלי מסדר העבודה המיוחד.

כאן יש להבחין בין שני תפקידים המיועדים לקרבנות, וממילא יש להבחין גם בין הקרבנות השונים:

1. פרו של אהרון, יחד עם השעיר שעלה עליו הגורל לה', משמשים יחדיו לאורך הסדר בעבודות מקבילות ומשותפות, שהן עבודות הזאת דם בשלושה מוקדים: מול הכפורת, מול הפרוכת ועל המזבח.

לפי חז"ל מזבח הקטורת הפנימי. לפי הפשט אולי מזבח העולה החיצון: "ויצא אל המזבח" (י"ח).

הזאה ייחודית זו מיועדת לכפר על הקדש ואהל מועד והמזבח "מטומאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם" (ט"ז), כלומר היא אינה מיועדת לכפרה ישירה על החטאים, אלא לטהרת המשכן או המקדש אשר נטמאו מטומאות העם או מחטאיו, שהרי גם החטאים מטמאים את המקדש.

2. השעיר לעזאזל מכפר על עוונות בני ישראל ופשעיהם באופן ישיר על ידי נשיאתם מחוץ למחנה. אין בו לא הזאה ולא הקרבה.

ג. הקטורת המוקטרת לפני ולפנים, עליה נאמר באופן מיוחד שעל ידי הקטרתה תעשה העבודה ולא ימות הכהן (פסוק ב').

- על פי התיאור של התורה, סדר העבודות הוא כך:
- הקטרת הקטורת לפני ולפנים.
- ההזאות המכפרות על טומאות המקדש.
- שילוח השעיר, לאחר הוידוי.

התורה אינה מתארת החלפת בגדים במהלך שלוש עבודות אלה, אלא רק אחרי שילוח השעיר.

כלומר כל העבודות המיוחדות לסדר העבודה נעשות בארבעת בגדי הבד המיוחדים.

מיד לאחר שילוח השעיר לעזאזל פושט אהרון את בגדיו ומחליפם, ובכך נחתם סדר העבודה:
(כג) ובא אהרון אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש
בבאו אל הקדש והניחם שם:
(כד) ורחץ את בשרו במקום קדוש וلبש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם:

אחרי לובשו את בגדיו הרגילים יטפל אהרון בעולות ובהקטרת חלבי החטאת, שתי עבודות שאין בהן מן המיוחד, ואינן מסדר העבודה עצמו.

על פי פשוטו של מקרא, מסתבר שאהרון (או הכהן הגדול) יטבול ויתלבש שלוש פעמים במשך היום, וכך הוא סדר עבודתו:

ברצוננו להציע בהמשך הדברים שמדרש ר"ע ושיטת רבי מכוונים לעומק פשוטו של מקרא, והחידוש הוא דווקא בשיטת הסתמא דמשנה, שכפרה דורשת תשובה.

לשם הצעת הדברים נצטרך קודם לעיין בפרשת יום הכיפורים בתורה.

ב. סדר העבודה בתורה

נסקור את פרק ט"ז של ויקרא, שעניינו, לכאורה, סדר עבודת יום הכיפורים:

2. ויקרא פרק ט"ז א. פתיחה:

(א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני ה' וימתו: (ב) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות כי בענו אראה על הכפרת:

ב. סדר כניסת אהרון / הכהן הגדול אל בית קדשי הקדשים:

(ג) וזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה: (ד) כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף ובגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם: (ה) ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: 3..... (יב) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת: (יג) ונתן את הקטרת על האש לפני ה' וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות:..... (טז) וכפר על הקדש מטמאות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם:.... (יח) ויצא אל המזבח אשר לפני יהוה וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב: 4.....

(כז) ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם: (כד) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם:

ג. חתימה - ציווי על יום הכיפורים:

(כט) והייתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוכם: (ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: (לא) שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם: (לב) וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש: (לג) וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח וכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל וכפר: (לד) והייתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את משה:

נעייין תחילה בסדר העבודה עצמו, שצוטטו כאן רק פסוקיו הנצרכים להבנת המרכיבים העיקריים, ואחר כך נשוב למבנה הפרק כולו.

סדר העבודה (או סדר הכניסה לפני ולפנים) דורש שלושה מרכיבים ייחודיים, שאינם קיימים בשאר ימות השנה:

א. לבישת ארבע בגדי הבד המיוחדת לכניסה לפני ולפנים, שהרי בשאר ימות השנה משמש הכהן הגדול בשמונה בגדי הזהב "לכבוד ולתפארת" (שמות כ"ח, ב').

3 כאן דילגנו על שלב הכנת השעירים והכנת הפר.

4 כאן בא סדר ההזאות ושילוח השעיר לעזאזל, שדילגנו עליהם.

הכהן הגדול יכנס פנימה ויוציא את הכף והמחתה שהשאר בפנים בשעת העבודה:

4. משנה יומא ז', ד'

קדש ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל ועלה ונסתפג; הביאו לו בגדי לבן ולבש וקדש ידיו ורגליו. נכנס להוציא את הכף ואת המחתה.

קדש ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל עלה ונסתפג; הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו, ונכנס להקטיר קטורת של בין הערבים ולהטיב את הנרות.

התורה לא הזכירה עבודה כזו, ובכך שונה סדר המשנה שינוי גדול מדברי התורה:

גם בתוספת עבודה שאין לה מקור, וגם בכך שהוא יוצר סדר חדש.

בגמ' תולים חז"ל את השינוי במסורת שבעל פה, לפיה צריכים להיות חמש טבילות ועשרה קידושים,

וכיוון שפשטם של פסוקים אינם מדברים אלא על שתים או שלוש טבילות - יש הכרח להוסיף על הסדר ולשנותו (עיינו יומא לב.).

אלא, שנראה שנימוק זה מתייחס לתוצאה, לסימפטום, יותר מאשר לסיבת ההבדל.

מסתבר שהצומת בה נפרדות דרכי תורה שבכתב ותורה שבעל פה היא זו המתוארת בפסוקים שמיד אחרי שילוח השעיר לעזאזל:

(כג) ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבואו אל הקדש והניחם שם;

(כד) ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם;

לפי הפשט, זהו מעמד הסיום של סדר העבודה של כניסת כהן גדול.

אלא, שמעמד זה מוזר ומשונה מיניה וביה: לפי פשט הדברים, אמור אהרון (הכהן הגדול) להכנס אל ההיכל (המכונה בפרשה זו "אהל מועד"), בהבחנה מן "הקדש" שהוא 'קדש הקדשים', לפשוט את בגדי הבד בהם נעבדה העבודה ולהניחם שם, ולא ברור לאיזו מטרה.

לאחר מכן הוא אמור לטבול, וכאן יש עמימות לגבי מקום הטבילה.

לכאורה כתוב מיד "ויצא ועשה...", ומשמע שבעת טבילתו הוא עדיין בפנים.

מאידך, נאמר מייד "ורחץ את בשרו במים במקום קדוש", ואם הוא רוחץ באותו מקום בו הוא נמצא אין בהוראה זו צורך, שהרי הוא נמצא כבר באהל מועד שהוא בודאי מקום קדוש, והיה ראוי לומר: "ורחץ את בשרו שם" וכדומה.

כלומר נראה שהמקום הוא אמנם קדוש אבל לא אהל מועד, ואם כך הכוונה היא כנראה למקום מקודש אחר שבעזרה⁸.

8 עזרה היא כמובן מונח מאוחר מימי חז"ל או לכל המוקדם בית המקדש הראשון, ואני משתמש בו לשם נוחיות ההסבר, במשמעות שמקום הרחיצה הוא מחוץ לאוהל מועד, אבל קדוש.

1. בבוקר נערכת עבודת התמיד וקטורת של שחר, בבגדי זהב (בגדיו הקבועים).

אמנם אין זה מצוין בפרשה, אך כך נעשה כל יום⁵.

אין צורך לטבול לפני כן, שכן לפי פשוטו של מקרא חובת טבילה קיימת רק במקרה של טומאה (חז"ל למדו ממדרש הלכה טבילה לפני כל עבודה או כניסה [עיינו יומא ל.]).

2. לאחר מכן הכהן יטבול וילבש בגדי בד, עימם הוא יעשה את כל סדר העבודה המיוחד.

3. לבסוף הוא טובל ולובש את בגדי היום-יום, בגדי הזהב, ועימם הוא מסיים את העבודות המיוחדות (שני אילים והקטרת חלבי החטאות), מקריב את התמיד של בין הערביים ומבצע את העבודות שעימו.

ג. סדר העבודה במשנה

לפני שנדון במשמעותה ותכליתה של העבודה המיוחדת המתוארת בפרשה, נפנה לסדר העבודה כפי שהוא מופיע במשנה, ונראה מה בינו לבין זה שבתורה.

המשנה קובעת שביום הכיפורים יטבול הכהן חמש טבילות ויקדש עשרה קידושים של ידיים ורגליים:

3. משנה יומא ג', ג'

חמש טבילות ועשרה קידושים טובל כהן גדול ומקדש בו ביום...

כיוון שהטבילות והקידושים צמודים ללבישת הבגדים, טבילה ושני קידושים לכל לבישה,

הרי שהכהן מתלבש חמש פעמים במשך היום.

על פי התיאור בתורה, ובהנחה שקודמת לעבודת יום הכיפורים עבודת התמיד, מצאנו רק שלוש לבישות בגדים, כפי שהראינו למעלה.

בחז"ל יש שתי לבישות נוספות:

הראשונה היא החלפה לבגדי זהב על מנת להקריב את אילי העולה וחלבי החטאת, שנעשים לפני תום עבודת היום המיוחדת.

השנייה היא מייד לאחר מכן, לבגדי בד, למטרה נוספת⁶.

לפיכך, ייראה הסדר על פי המשנה כך⁷:

1. תמיד של שחר בבגדי זהב של כל יום.
2. עיקר עבודת היום (פר קטורת ושני השעירים) בבגדי בד.
3. אילי העולה והקטרת חלבי החטאת בבגדי זהב.
4. בגדי בד - עבודה נוספת?
5. תמיד של בין הערביים ועבודות שעימו בבגדי זהב.

בשלב הרביעי ישנה לבישה נוספת, שנייה, של בגדי בד, לשם עבודה נוספת. מהי העבודה הנוספת?

5 אמנם מפשוטו של מקרא אין הכרח שדווקא כהן גדול יעשה את עבודות התמיד, כשם שבכל יום עבודה זו מתחלקת בין הכהנים, אך קיבלנו בנוגע לכך את דברי המשנה כהנחת עבודה (בכל מסכת יומא ברור שהכהן הגדול מבצע את כל העבודות ביום כיפור).

6 ואחר כך חוזר הכהן ללבוש בגדי זהב כדי להשלים את עבודות היום השגרתיים (תמיד של בין ערביים וכו').

7 עיינו משנה יומא ג', ד'; ג', ו'; ז', ג' - ד'.

החתימה (כ"ט-ל"ד) מקשרת אותו ליום הכיפורים, כשהתורה מצווה לבצע את הסדר מידי שנה כחוקת עולם ביום הכיפורים.

הרבה נכתב אודות השאלה ההלכתית האם הסדר מיסודו מיועד גם לכניסה בכל ימות השנה של אהרון (או כהן גדול אחר), בכל עת שהוא יתפוצ בכך, ויום הכיפורים הוא מועד בו הכהן חייב לבצע את הסדר, או שרק ביום הכיפורים יכול הכהן הגדול להכנס.

כלומר קיימות שתי הגבלות: גם באופן הכניסה - רק כמתואר בפרשה, וגם במועד הכניסה - רק ביום כיפור¹⁰.

דומנו שראוי להבליט גם את ההיבט המהותי של הבעיה.

השאלה העומדת בפנינו היא תכליתו של סדר העבודה: על פי פתיחת הפרשה, מיועד הסדר להבטיח את כניסתו של הכהן הגדול פנימה, אל בית קדשי הקדשים לפני ה', מבלי שימות: "...ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הפרכת אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הפרכת: זאת יבא אהרן אל הקדש..." (פסוקים ב'ג-ד).

על פי הסיום, מיועד הסדר להבטיח את כפרת ישראל ביום הכיפורים, שעיקרו הוא כפרה:

"והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם... כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו: ... וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר: ויהיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על פני ישאל מכל חטאתם אחת בשנה" (פסוקים כ"ט-ל"ד).

כיצד יכול לשמש סדר עבודה אחד לשתי מטרות שונות ונפרדות?

או שהסדר משמש לצורך כניסה לפני ולפנים, ולכך הוא מתאים, או שהוא מתאים לכפרה, וביום הכיפורים?

נחד את הקושי מנקודת ראות של יום הכיפורים:

מדוע התורה לא אמרה כבר בפתיחת הפרשה כי פעם בשנה יש יום כפרה לכלל ישראל ויש לעשות 'כך וכך' כדי שתושג כפרה?

מדוע מוצג בפרשה הציווי על יום הכיפורים כיום כפרה קבוע לכלל ישראל באופן משני, לקראת הסוף, כאילו נאמר 'הנה קיבלתם עכשיו סדר עבודת כהן גדול בכניסתו, וראו - הוא מתאים גם לכפרה'?

ובאמת, מדוע סדר עבודה, שבא לעולם לפי פתיחת הפרשה היא לאפשר כניסת כהן גדול לפני ולפנים - ולא ימות, אמור לשמש גם לכפרת יום הכיפורים?

עיון במרכיבי סדר העבודה מגלה שהמתח הזה מתקיים בו גם פנימית, בין מרכיביו השונים:

מצד אחד - עבודת הקטורת המיוחדת, שתכליתה לאפשר את כניסת הכהן הגדול אל הקדש פנימה (יוכסה ענן הקטורת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות!).

¹⁰ עסקו בכך בין השאר הגר"א בפירושו לתורה (אשר הובא בסוף ספר חכמת אדם), הרב מרדכי ברויאר בספרו פרקי מועדות (חלק ב', עמ' 551-503, בעיקר בעמ' 512 והלאה), ודוד הנשקה (שם).

האפשרות השנייה נוחה יותר מן הראשונה, שכן קשה מאוד להניח שהכהן טובל בהיכל - גם מפני שאין שם מקווה (וזה אמנם בעיה פתירה) וגם מפני שאין זו דרך כבוד שהכהן יטבול ערום בהיכל ה', כפי שהקשה הרמב"ן במקום.

5. רמב"ן על פסוק כ"ג

"ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשני, שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה' ולהניחם שם לרקבון".

אמנם מכלל קושי לא יצאנו:

משמעות הפסוק היא שרק לאחר הרחיצה הכהן יוצא, אך פשיטת בגדי הַבַּד ודאי נעשית בהיכל, שהרי הוא אמור להניח את בגדי הַבַּד "שם".

קשיים אלה הם, כנראה, שגרמו לחז"ל להניח שיש לעקור את פשוטו של מקרא (עיינו יומא לב.).

חז"ל הבינו שההוראה להכנס פנימה אינה יכולה להיות לצורך התלבשות, ואם כן צריכה להיות סיבה אחרת לכניסה, והיא: הוצאת הכף והמחתה.

מפני שהפסוק נעקר ממשמעותו גם מקומו נעקר, והוא הועבר לשלב מאוחר יותר בעבודה, קרוב לסוף היום (ואמנם, עדיין יש להבין מבחינה מהותית את משמעות המעבר הזה).

חז"ל השאירו במקומה רק את המצווה לרחוץ ולהחליף בגדים, אלא שזו נעשית כמו תמיד בעזרה ולא בהיכל, בבית הפרווה.

אולם, יש להבין את כוונת התורה לפי פשוטה, ובאמת הפשט משונה מאוד:

האם אמנם כך צריך להסתיים סדר העבודה, בהחלפת בגדים בהיכל ה'?

מה טעם יש במעמד סיום כזה?

כדי להתמודד עם שאלות אלה, נחזור ונעיין במשמעותו של 'סדר העבודה' כפי שהיא עולה מן המקראות עצמם.

ד. משמעותו ויעודו של סדר העבודה

הכפרה כתנאי לכניסה

סדר העבודה במקרא מצוי במתח בין פתיחת הפרשה לבין חתימתה:

הפתיחה (א'י-ב') מקשרת אותו לאירועי מעמד חנוכת המשכן, מעמד גילוי השכינה, ובמיוחד למות נדב ואביהו;

⁹ יש מקדמונינו שפירש את המילים "ולבש את בגדיו" כאילו הן מכוונות לבגדי הַבַּד שלבש קודם, וכך כתב לפני שנים ספורות דויד הנשקה בכתב העת מגדים (ל"ג, עמ' 41-13). אולם, המונח "בגדיו" אינו מתפרש היטב על בגדי הַבַּד שהופיעו בתחילת הפרשה בפרוט כמיוחדים ליום זה, ובודאי שהיה צריך לומר: "ולבש את בגדי הַבַּד", ובעיקר - הרי המקרא צווה ואומר: "והניחם שם", כלומר שהבגדים צריכים להישאר בהיכל, ולא שיתלבש בהם לאחר מכן!

ידידי ורעי יונתן גרוסמן פירש (מגדים ל"ט עמ' 69-55) שזהו מעין מעמד חניכה, אשר בסופו זוכה הכהן להיות לבוש בבגדיו הקבועים, בגדי הזהב, ומי שמלבישם אותו הוא כניכול הקב"ה, או לכל הפחות הליבישה נעשית מולו. אולם, גם דבריו לא מתפרשים כראות עם דברי הכתוב "והניחם שם". זאת ועוד - פירושו תלוי בהנחה שבגדי הַבַּד הם בגדים פשוטים של כהן הדיוט (ולא בגדי בד מיוחדים של הכהן הגדול ליום זה), ולפיכך בסוף העבודה הוא מקבל מחדש את מעמדו; אולם, התורה אומרת "ומצנפת בד יצנוף" (ד), והמצנפת היא בגד כהן גדול לפי האמור בפרשת תצווה (שמות כ"ה, ל"ז), בעוד שכהן הדיוט חובש מגבעת (שם מ'; חז"ל בריש יומא [יב:]; נחלקו האם האבנט הוא של כהן הדיוט או לא [כלאיים או בון], ונראה שגם מחלוקת זו תלויה במשמעות הבגדים).

הכניסה כתנאי לכפרה

ביום הכיפורים היחס בין המרכיבים מתהפך.

תכלית הסדר היא כפרה, אלא שכפרה יכולה להיות מושגת רק אם הכהן הגדול נכנס לפני ולפנים ועומד לפני ה'; התנאי לכפרה, אפוא, הוא הכניסה.

על פי מידת הדין, צריכים החוטאים להענש במשפט, כל אחד לפי חטאו - במשפט בני אדם ובמשפט בית דין של מעלה.

האופן היחיד שבו ניתן להפקיע את כוחו של המשפט ולעקוף אותו, הוא להגיע למקורו, אל ה'.

רק ה', שהוא מקור המשפט, יכול לפעול שלא בדין - ברחמים.

זאת ועוד:

התעוררות הרחמים נובעת מהמפגש פנים מול פנים.

יחסים רחוקים זקוקים לכללים ומתווכים; פעולתה של אדמיניסטרציה וקיומם של תקנות וסדרים נובעים מקיומה של מערכת יחסים לא אישית, שמקורה בחוסר היכרות ובהיעדר יחסים קרובים בין הצדדים.

אם מצליחים לעמוד פנים מול פנים, ניתן לפרוץ את כל מחסומי הכללים והגדרים;

הפנים יוצרות אינטימיות, וגורמות ליחסים להיות ייחודיים לחלוטין, ואז אין עוד דין בעולם.

כדי לזכות ברחמי ה', צריך לעמוד לפניו.

הצלחתו של כהן גדול להכנס כשלוחא דידן לפני ולפנים, היא מקור הרחמים של יום הכיפורים.

מבט נוסף מגלה שלפנינו מעגל קסמים:

אנו מבקשים כפרה, כדי שנוכל לעמוד לפני ה' פנים אל פנים, כדי שנוכל לזכות בכפרה.

להבדיל, כך פועל יעקב אבינו מול עשו לקראת פגישתם:

6. בראשית ל"ב, כ"א

"כי אמר אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פניו"¹³.

תחילה "אכפרה פניו" כדי ש"אראה פניו", ואז "אולי ישא פניו".

כלומר, מרחוק הוא בוודאי לא ישא פני;

אבל, אם אצליח להגיע עד אליו, על ידי הכפרה המוקדמת, אז אולי הוא ישא פני, כלומר: יכפר על חטאתי.

ייתכן שיש הבדל מהותי והבדל מעשי בין הכפרה המשמשת כהכנה, לבין הכפרה המהווה תוצאה של הכניסה.

הכפרה על ידי הזאת הדם בתוך המקדש, על ידי דם הפר והשעיר, שעניינה הוא כפרת הבית מן הטומאות שטימאוהו בני ישראל במעשיהם ("וכפר על הקדש") מכשירה את הכניסה.

13 אמנם להבדיל, אף כי יעקב אבינו עצמו קושר את הקשר: "כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלוקים ותוצנני" (שם ל"ג, י').

מצד שני - השעיר לעזאזל, שאינו קשור כלל לעבודות הפנים, ולכאורה תכליתו היחידה היא לשלח את עוונות בני ישראל למדבר.

ובתווך - עבודות ההזאות של הפר והשעיר לה' (על הכפורת, הפרוכת והמזבח), שייתכן ויש להן תפקיד כפול:

האחד הוא כפרה על טומאות בני ישראל ופשעיהם, כלומר הן אכן קשורות לפן הכפרה שבעבודה, אך הן מכפרות על הטומאה שנגרמה למקדש בגלל העוונות, ולא על העוונות עצמם (בעוד שהשעיר מכפר על העוונות מצד עצמם)¹¹;

השני הוא היותן מרכיב מהותי בעבודה הנעשית לפני ה', כחלק מהכשרת ביאתו של הכהן הגדול פנימה אל המקדש¹².

המשמעות הכפולה של העבודה עולה, אם כן, לא רק מפתיחת וחתירת הפרשה, אלא גם מגוף העבודות.

מפני שיש לסדר העבודה שתי תכליות, ומפני שבגוף העבודה אנו מוצאים מרכיבים שמשרתים את שתי התכליות, נראה להסביר כך: סדר העבודה יכול, אכן, לשרת את שתי התכליות.

כאשר רוצה הכהן הגדול להכנס פנימה אל ה' מסיבה כלשהי, עליו לעשות את הסדר.

הכפרה היא תנאי הכרחי לכניסתו, והיא מתירה אותה, אך איננה מטרת הסדר במקרה זה.

בכך מדגישה התורה כי כניסת כהן גדול, שליחם של כלל ישראל, לעמוד לפני ה' בקדש הקדשים, אינה נובעת ממעמדו האישי;

להיפך, הכהן הגדול ביום הכיפורים פושט את מדי השרד שלו, ונכנס ללא אפוד וחושן וציץ ומעיל.

אולם, גם סדר ריטואלי נאות אינו מספיק; לפני ה' אי אפשר לעמוד רק על יד נתינת מתנות או מעשי נימוסין; אל ה' באים בטהרה גופנית ומוסרית.

זאת ועוד: לא הכהן היחיד נכנס לפני ה' לבדו, אלא היחיד שהוא שליחם של כלל ישראל הוא הנכנס, וכאילו כלל ישראל עומדים לפני ה'.

לכן, אין די בנקיונו האישי, ויש לנקות ולכפר על כלל ישראל על מנת לאפשר את הכניסה.

הכפרה על הכהן ועל כלל ישראל הינה, אם כן, תנאי הכרחי לכניסה לפני ולפנים.

11 כך נאמר בחתימה העוסקת ביום הכיפורים: "וְכַפֵּר אֶת מִקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקֹּהֶל יְכַפֵּר" (ל"ג), כלומר: השלישייה הראשונה (המודגשת) נובעת מכפרת הפר והשעיר, והזוג השני (הכהנים ועם הקהל) נובע מכפרת השעיר.

12 ניתן לראות את ההזאות כמעין עבודת שירות, בה הכהן "מנקה" ניקוי רוחני-מוסרי את ביתו של ה', ובכך הן מתירות מתירה את הכניסה.

חז"ל פירשו את הפסוק "כי בענן אראה על הכפורת" כמורה להשתמש בעשב שיעלה עשן (עיינו בגמ' שם), והם אף הוכיחו את לימודם מן הפסוק "והבית ימלא עשן" (ישעיה ו', ד'), שעניינו בתיאור גילוי כבוד ה'.

דברי חז"ל הללו מתאימים להסברנו: חשיבותו של העשב מעלה העשן היא בכך שרק באופן הזה מתקיימת מטרת הקטורת: יצירת מרחב פיסי משותף של עשן שבו יתרחש גילוי השכינה אל הכהן הגדול.

מאותה הסיבה שילמו חז"ל ממון רב לאנשי בית אבטינס שהיו מומחים במעלה עשן ודחו את האומנים ממצרים, על אף שהם ראו פסול בשמירת סוד הקטורת על ידי כהני בית אבטינס¹⁶, מפני שתכונה זו היא מהותית לתפקיד הקטורת:

8. מסכת יומא לח.

של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת. תנו רבנן: בית אבטינס היו בקיאין במעשה הקטורת ולא רצו ללמד. שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים, והיו יודעין לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן. של הללו מתמר ועולה כמקל, של הללו מפציע לכאן ולכאן. וכששמעו חכמים בדבר אמרו: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו בראו, שנאמר "כל פעל ה' למענהו" (משלי ט"ז ד'), וחזרו בית אבטינס למקומן. שלחו להם חכמים ולא באו, כפלו להם שכרן ובאו.

העלאת הקטורת פותחת את העבודות הפנימיות ביום הכיפורים משום שכל סדר העבודה צריך להיעשות לפני ה' ממש, וזו בדיקת המציאות אותה אמורה הקטורת המונחת לפני ולפנים ליצור.

הקטורת כחוצצת בפני התגלות ה'

לעומת זאת, נראה כי מטרת הקטורת שבשאר ימות השנה, שהייתה על מזבח הקטורת (דהיינו לפני הפרוכת והכפורת, ולא מאחורי הפרוכת ומול הכפורת, כביום כיפור) הייתה יצירת חציצה בין אדם לשכינה:

מגמת הכניסה לפני ולפנים ביום כיפור היא להיפגש עם ה', ולכן תהיה זו סתירה פנימית לומר שמטרת הקטורת היא לחצוץ.

אולם, בהקטרה של שאר השנה, כאשר נשארים מחוץ לקדש הקדשים, ענן הקטורת מפריד בין אדם למקום: "ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן" (שמות מ', ל"ה).

נראה שזו גם הסיבה לכך שפרשת הקטורת איננה חלק מן הציווי על המשכן בספר שמות.

מפרשינו הקדמונים, וביניהם רמב"ן, ספורנו ואחרים, כבר הציעו הסברים רבים לאיחור פרשת מזבח הקטורת עד לאחר חיתום פרשיות המשכן בסוף פרשת תצווה (שמות ל', א'-י"ז). הם הבינו כי לקטורת משימה שונה משאר תפקידי המשכן.

ואמנם, שאר כלי המשכן קיימים כדי לאפשר את השראת השכינה - "לשכני בתוכם" (שמות כ"ט, מ"ו).

16 המשמעות הפיסית של התייבבות ה' היא כנראה, עד כמה שניתן להבין מגילויי ה' השונים בתורה ובנבואה, מראה אור ואש.

16 עיינו משנה יומא ג', י"ב.

17 עיינו בפרשנים השונים שם בפסוק א'.

לעומת זאת, כפרת השעיר לעזאזל היא תוצאה של הכניסה והרחמים, שהתעוררו בשל העמידה פנים אל פנים מול ה'.

ה. מעשה הקטורת

הקטורת כמאפשרת את התגלות ה'

במשנה ביומא ובגמ' שם נידונה המחלוקת בין הצדוקים לפרושים על מעשה הקטורת:

7. מסכת יומא נג.

תנו רבנן: "ונתן את הקטרת על האש לפני ה'" (ויקרא ט"ז, י"ג) - שלא יתקן מבחוץ ויכניס, להוציא מלבן של צדוקין שאומרים יתקן מבחוץ ויכניס. מאי דרוש? "כי בענן אראה על הכפורת" (ב') - מלמד שיתקן מבחוץ ויכניס. אמרו להם חכמים: והלא כבר נאמר "ונתן את הקטרת על האש לפני ה'" ; אם כן מה תלמוד לומר "כי בענן אראה על הכפורת"? מלמד שנתן בה מעלה עשן.

לפי דעת חכמינו, הכהן צריך להכנס לקדש הקודשים עם מחתה וקטורת, ורק אז, בפנים, לשים את הקטורת על המחתה ולהעלות את הקטורת.

דעת הצדוקים היא שהכהן "יתקן מבחוץ ויכניס", כלומר הקטורת ניתנת על המחתה עוד לפני כניסתו אל קודש הקודשים, והכהן נכנס כשבידו מחתה שכבר מעלה עשן.

החשיבות שייחסה המשנה והגמ' לשאלה זו מוכיחה שזהו עניין מהותי, ולא רק בגלל שנחלקו בו עם הצדוקים¹⁴.

ראה כי הצדוקים הבינו שעל ענן הקטורת לחצוץ בין הכהן הגדול לבין ה' המתגלה על הכפורת, וכך לפי דברי הגמ' הם הוכיחו את עמדתם:

הפסוק אומר "כי בענן אראה על הכפורת"; כדי שתהיה חציצה, חייבים להכין את הקטורת המעלה עשן מבעוד מועד, שהרי אין לעמוד לפני ה' ללא חציצה.

חז"ל הבינו את העלאת הקטורת באופן הפוך:

הקטורת מגלה את כבוד ה', ולכן היא צריכה לעלות ממקום השכינה, מעל הכפורת.

מטרת הכניסה היא להראות פנים אל פנים, ומעתה, אחרי שעולה ענן הקטורת, נמצא הכהן הגדול, כביכול, במחיצה אחת עם השכינה.

שהייה בענן הקטורת הרי היא שהייה עם ה',

כמו שנאמר בהר סיני "ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר" (שמות כ"ד, י"ח), וכבוד ה' הרי נמצא בענן.

כך גם בעליה השנייה של משה רבינו להר סיני:

"וירד ה' בענן ויתיצב עימו שם" (שמות ל"ד, ה'),

כלומר הענן כיסה את שניהם וה' עמד איתו בתוך ההר¹⁵.

14 "הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין וכו'. הוא פורש ובוכה - שחשדוהו צדוקי, והם פורשין ובוכין - דאמר רבי יהושע בן לוי: כל החושד בכשרים לוקה בגופו. וכל כך למה - שלא יתקן מבחוץ ויכניס, כדרך שהצדוקין עושין. תנו רבנן: מעשה בצדוקי אחד שהתקין מבחוץ והכניס. ביציאתו היה שמה שמחה גדולה. פגע בו אביו, אמר לו: בני, אף על פי שצדוקין אנו - מתיראין אנו מן הפרושים. אמר לו: כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה "כי בענן אראה על הכפורת"; אמרת: מתי יבוא לידי ואקיימנו, עכשיו שבא לידי - לא אקיימנו? אמרו: לא היו ימים מועטין עד שמת והוטל באשפה, והיו תולעין יוצאין מחוטמו, וש אומרים ביציאתו ניגף" (יומא יט:).

הכהן הגדול אינו יכול להכנס לפני ולפנים בזכות מעמדו, המיוצג על ידי בגדיו; הציץ או האפוד אינם מגינים עליו.

להיפך: הוא צריך ליכנס בבגדים פשוטים, ובכך הוא יבחן ויבחנו כלל ישראל, האם הם ראויים לבוא לפני ה'.

למעשה, המשמעות של בגדי הבד היא חריפה עוד יותר.

הפתיחה לסדר העבודה מציינת שהוא נאמר "אחרי מות שני בני אהרון, בקרבתם לפני ה' וימותו".

נדב ואביהו נכנסו בבגדי בד, שהרי לא היו אז כהנים גדולים.

אם הכהן הגדול יכנס בבגדי השרד המוזהבים, עלול להיווצר הרושם שהם מתו רק מפני שהם לא היו לבושים במדים המתאימים, דהיינו שמעמד הכהן תלוי בבגדיו;

כדי למנוע מחשבה זאת, קבעה התורה כי הכהן ילבש בגדי בד בלבד בכניסתו לקודש²⁰.

רק אם הכהן הגדול יכנס לקודש בקודשים בבגדי בד, וגם יצא ממנו בשלום, ידע הוא וידעו כלל ישראל שבואו היה רצוי לפני ה' מבחינה מהותית:

כשם שראינו למעלה שהצלחת הכניסה תלויה בכפרה על כלל ישראל ולא רק בזכותו האישית של הכהן הגדול, כך גם הבגדים מבטאים את בואו מצד הכלל ולא מכוח מעמדו האישי.

הנחת הבגדים בקודש

לאחר שסיים הכהן הגדול את עבודתו בקדש ובהיכל, וכיפר על כלל ישראל, אומרת התורה כך: "ובא אהרון את אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבואו אל הקדש והניחם שם".

מדוע עליו "להניחם שם"?

אנו מכירים בתורה חפצים נוספים שיש להניחם לפני ה':

10. שמות ט"ז, ל"ב

"קח צנצנת אחת ותן שמה מלוא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם... למען יראו את הלחם";

ההנחה באוהל מועד לפני ה' מיועדת להנצחת העניין שמבטא התפץ המונח.

במקרה אחר אומר ה' :

11. במדבר י"ז, כ"ה

"הֲשֵׁב אֶת מִטַּה אֶהְרֹן לְפָנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמַרְתָּ לְאוֹת לְבְנֵי מִרְיָם".

מטה אהרון מונח שם כדי שידעו ישראל לדורותם שה' בחר באהרון ולא בשאר השבטים.

לעניות דעתנו, יש לפרש את הנחת הבגדים באותו מובן: היא משמשת לעדות ולזכרון שה' רצה בכהן הגדול ובחר בו, ועימו רצה גם את כלל ישראל ולא דחה אותם;

לעומת זאת, הקטורת יוצרת חציצה בין השכינה לבין האדם, ובכך היא מצטרפת לכיור שתפקידו הוא לאפשר טהרה, ושניהם קשורים למימד היראה והריחוק בעמידה לפני ה', שהם תנאי גם לקרבתו.

הקטורת בשאר ימות השנה אינה הזמנה לשכינה, כשאר המשכן, אלא חציצה מפניה.

לכן היא נעשית על מזבח הקטורת, שמקומו הוא לפי האמור בפרשת מזבח הקטורת:

9. (שמות, ל, ו)

"לפני הפרוכת אשר על ארון העדות – לפני הכפורת אשר על העדות אשר אוועד לך שמה".

הקטרת הקטורת במיקום זה, מותירה ענן חוצץ בין השכינה, לבין הכהן שעושה עבודה בהיכל.

נמצאת החציצה כפולה:

חציצה של פרוכת, וחציצה של עשן.

ביום הכפורים מוסרות שתי המחיצות:

הכהן הגדול חוצה את הפרוכת, וחוצה גם את הענן.¹⁸

מבחינת מיקומו במקדש ה', הוא נמצא לפני ה'.

ומבחינת מיקומו מול גילוי כבוד ה', הוא כעת בתוך הענן העולה מעליו, ולא מחוצה לו.

1. כניסת הכהן לשם פשיטת ולבישת הבגדים

משמעות בגדי הבד

כעת ניגש לפתרון הפסוקים הקשים בפרשת אחרי מות לפיהם מסתיים סדר העבודה בהחלפת בגדים וטבילה באהל מועד (ט"ז, כ"ב-כ"ג).

כאמור, בשל הקושי בפסוקים אלו עקרו חז"ל את סדר הפסוקים ואת סדר העבודה ממשוטו של מקרא.

נחזור ונשאל שאלה ראשונית יותר:

מדוע מצווה הכהן הגדול ללבוש ביום הכיפורים בגדי בד בלבד?

יש שהדגישו את הצבע הלבן, הטהרה, והדמיון למלאכים¹⁹.

משוטו של מקרא מתיר לנו לפרש אחרת, שכן הפרשה, כאמור למעלה, עוסקת בכניסה למקדש לאו דווקא ביום הכיפורים, ובכניסה בזמן אחר הנימוקים שהוזכרו מתאימים פחות.

לכן, אנו נציע פירוש אחר, ועל פיו נבאר גם את הפסוקים הקשים.

בגדי הבד הם בגדים פשוטים, ולא בגדי שרד.

18 אין הוא חוצה אותו פיסית, אלא מעלה אותו מעל המקום בו הוא נמצא, לפני הכפורת.

19 ואלו הם דברי הרמב"ן:

"ועל דרך הפשט, כאשר אמר (שמות כ"ח, ד') "ועשו בגדי קדש לאהרן אחיק", בשמונה הבגדים, יאמר שגם אלה בגדי קודש. וסודם כמו האיש לבוש הבדים (יחזקאל ט', ג'; דניאל י', ה'), ולכן הודיעו כי בגדי קודש הם. וביקרא רבה (כ"א, "א), כשירות של מעלן כן שירות של מתן, מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים, כך שירות של מתן, תנתן בד קודש" (רמב"ן לפסוק ד').

20 לעניות דעתנו, הכהן הגדול לובש את מצנפתו המיוחדת ואולי גם את אבנטו אף כאשר הוא לבוש בבגדי הבד, מפני שהם מציינים את היותו כהן גדול לא מצד מעמדו האישי, אלא באופן סמלי כשלוחם של ישראל.

דומני שכאן עלינו לחזור לראשית השיעור ולדרשתו של ר"ע במשנה.

ר"ע דרש: **"מקווה ישראל ה"**, וציינו את אופיו הדרשני של פירושו למילה מקווה.

נראה, שבמקרה זה, כמו באין ספור דרשות אחרות בחז"ל, אף שהפסוק מוצא מפורש, הרעיון העומד ביסוד דרשתו מתיישב היטב עם כוונת המקראות במקום אחר.

ר"ע נתלה בפסוק שדרשתו השנונה, המציגה את ה' כאילו הוא מקווה טהרה, מבטאת במדויק את הרעיון שהוא מנסה ללמדנו, רעיון העולה מתוך פרשת יום הכיפורים.

הטבילה האחרונה, זו שבהיכל, איננה טבילה לשם טהרה כמו הטבילה הראשונה, שהייתה בשלב ההכנה ולבישת הבגדים;

הטבילה האחרונה היא המעשה המשלים את תהליך הכפרה והסליחה של ה' לכהן גדול ולכלל ישראל.

ואכן, הדימוי הוא דימוי מופלא. הכהן הגדול נכנס להיכל המלא עשן קטורת, כלומר אל המרחב המייצג את גילוי השכינה, ובתוכו הוא טובל.

הטבילה היא גם במים, וגם, כביכול, בקב"ה: כשם שהמים מטהרים את הטמא, כך מטהרת הטבילה במקווה של רבשי"ע את ישראל.

ובכן, לא רק משל ומליצה לפנינו, אלא תיאור מדויק של תוכן המעשה האחרון בסדר העבודה, לפי פשוטו של מקרא.

ואכן, ר"ע מפרש את פסוקי יום הכיפורים לפי משמעים העיקרי:

כפרת יום הכיפורים אינה תלויה בתשובה אלא בחידוש של הוויה, ביצירת מציאות חדשה, בדיוק כמו טהרת מקווה.

המים מטהרים מפני שטובלים בתוכם, ולא משום סיבה אחרת.

הגוף העטוף במים יוצא במצב רוחני שונה מזה שהיה כשנכנס.

ודאי שהטובל ושרץ בידו איננו נטהר, וגם טהרת יום הכיפורים אינה יכולה להתרחש אם נכנסים אל ה' ושרץ בידו.

אולם, העיקר הוא עצם הכניסה אל המרחב האפוף שכינת ה', אותו יוצרת פיסית הקטורת;

העמידה לפני ה' גופה היא מקור הסליחה והרחמים.

הסליחה והטהרה

נתעכב לרגע על הקשר בין הרחמים לבין רעיון הסליחה כמקווה טהרה.

מבחינה סמנטית, יש זיקה בין רחמים, אהבה, ורחם.

בארמית **"אהבה"** היא **"רחימו"** כלומר מדובר על משמעויות קרובות.

ומה ביחס לרחם?

לשם כך מונחים הבגדים המיוחדים עימם הוא ביצע את עבודות יום הכיפורים, בתוך ההיכל.

מדוע נבחרו דווקא בגדי הבד להנציח את הצלחת הכפרה והכניסה לפני ולפנים?

נחזור לרגע לפרשת נדב ואביהו, העומדת ברקע סדר העבודה.

לאחר שהם נשרפו באש, ה' ציווה משה את אלעזר ואיתמר לשאת את אחיהם החוצה:

12. ויקרא י'

(ד) קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש אל מחוץ למחנה.

הם קיימו מה שצוו, אלא שהתורה הוסיפה פרט אחד: **(ה) ויקרבו וישאום בכותונתם אל מחוץ למחנה;**

מה חשיבותו של פרט זה?

הבגד מייצג את תפקידם של נדב ואביהו ככהנים;

והנה, האש אחזה בהם, והיא ניכרת קודם כל בבגדיהם.

הכתוב אומר כי נדב ואביהו הוצאו מחוץ למחנה עם בגדיהם השרופים, כלומר ככהנים שאחזה בהם אש ה', והם ובגדיהם נשארו בחוץ.

בהתאם לכך, סדר העבודה בפרשת אחרי מות ערוך בצורה ניגודית לפרשת המילואים ומות נדב ואביהו:

הקטורת, שהייתה אצל נדב ואביהו **"אש זרה"**, באה ביום הכיפורים כסדרה, ולכן הכהן **"לא ימות"**;

הבגדים, שאצל נדב ואביהו נשרפו, הם אותם הבגדים אותם לובש הכהן ביום הכיפורים (**"כתונת בד קודש ילבש"**), אך עתה הם:

(א) נשארו שלמים (ולא נשרפו);

(ב) הם יונחו לא מחוץ למחנה (כמו אצל נדב ואביהו), אלא באהל מועד, לעדות על השלמת הכניסה בשלום וברצון.

כל מי שייכנס לאהל מועד מעתה ידע שאש ה' אינה אוכלת את מי שניכנס כדת ובטהרה.

ז. מקוה ישראל ה' - על הטבילה בה'

הטבילה לפני ה'

כפי שראינו למעלה, לאחר שפושט הכהן את בגדיו בהיכל, הוא אמור לטבול ואז לחזור ולהתלבש, כאשר ענן הקטורת עדיין ממלא את הבית אותה שעה.

ראינו אמנם שהביטוי **"ורחץ את בשרו במים במקום קדוש"** מלמד שאין הכוונה שהוא יטבול בהיכל ממש, אולם מהמשך הפסוק משתמע כך בכל זאת, מפני שנאמר שהוא יוצא רק לאחר שהוא מתלבש.

אנו מניחים שהעמעות בנקודה זו הוא מכוון, ויש לפרשו כך: **מהותית - הטבילה צריכה להיות באוהל מועד;**

מעשית, מפני הכבוד או מסיבות טכניות - היא תעשה במקום קדוש אחר.

מה משמעות טבילה זו לפני ה', באוהל מועד?

בכל אהבה יש היכללות של הנאהב באוהב: אם אני יכול לכלול את האחר בתוך האני שלי, הרצונות שלי והחלומות שלי - אני אוהב אותו.

אין אהבה גדולה מאהבת אם לילדיה, מפני שאם בדרך כלל האהבה היא נסיון ליצור "רחם" שבו מכיל האוהב את הנאהב, הרי שכאן הרחם קודמת לאהבה, הרחם שממנה יצא הילד הנאהב.

הרחמים קשורים בזיקה האישית, באינטימיות הקיימת בין המרחם למי שהוא מרחם עליו.

חסד ניתן לעשות גם מרחוק, אך לרחם אפשר רק על מי שהתבוננת בו, שצרתו חדרה אליך, שמבטו חדר לתוכך.

כולנו בניו של ה', כלומר: כאילו יצאנו מרחמו;

ועתה, חוזרת השכינה ומקבלת אותנו באהבה אל רחמה: אנחנו טובלים שם, ומתוך כך נובעים הרחמים שהם לידה מחדש, מעיקרא, של היחסים.

נחזור ונסיים במשנה:

ר"ע אומר לחבריו כי יום הכיפורים פועל באופן לגמרי אחר מתשובה: ודאי שתשובה מכפרת, אולם כפרתה יוצרת הצדקה במימד המשפטי;

ביום כיפור אין משפט ואין הצדקה, אלא עם ישראל עומד לפני ה' ממש, והמקווה האלוקי הוא זה שיוצר ממילא את ההווה החדשה.

התשובה קיימת בכל השנה וגם בכל ההיסטוריה; ואולם, **עיקר משמעותו של יום הכיפורים הוא דווקא ביצירת האפשרות להיטהר ולהתכפר באופן שונה לחלוטין.**

נראה שקריאה זו נתמכת גם בשיטת רבי, הטוען, כפי שראינו למעלה, שכפרת יום הכיפורים היא עצמאית, ואינה צריכה תשובה.

מסלול הטהרה-כפרה של יום הכיפורים הוא מסלול של קרבת ה' ושל הטהרות ממנו ובו, ואינו מסלול של תיקון עצמי בדרך התשובה, שקיים במקביל ובנפרד:

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

ובכן: כפרה שהיא על ידי טהרה, וטהרה שמקורה בשהייה **"לפני ה'",** אלה הם העקרונות היסודיים של יום הכיפורים²¹.

21 ראוי לדון בשאלה מה קורה כאשר אין בית מקדש ואין עמידה לפני ה'. הרמב"ם פוסק שאף ששעיר לעזאזל מכפר על כל העברות ללא תשובה, הרי משחרב בית המקדש עיצומו של יום מכפר בתשובה בלבד (עיינו הלכות תשובה א', א"ח). דומני שפסיקה זו משקפת את מציאות הסתר הפנים של הגלות, שהופכת את הכפרה לקשה יותר להשגה, ומחייבת מעבר דרך מסלול התשובה.